

GERTJAN OOSTERHUIS

Job

*Bijbelstudies over
de zin van het lijden*

Job

Vergelijkbare Bijbelstudies bij KokBoekencentrum Uitgevers:

L.W. den Boer, G.J. Mink, J.W. Sparreboom & H.J. van der Veen:

Volhouden! Bijbelstudies over Hebreëën 11

Iwan Dekker & Mathilde Schouwstra: *Breder langer dieper hoger.*

Tien bijbelstudies met portretten uit Gods wereldwijde kerk

Pieter L. de Jong: *Jezus en de mensen met geld. Bijbelstudies over bezit en rijkdom*

Arjan Markus: *Heel het leven. 10 regels voor discipelschap*

Stefan Paas & Gert-Jan Roest: *Komedie in vier bedrijven. Bijbelstudies over Jona*

Stefan Paas, Gert-Jan Roest & Siebrand Wierda: *Geloven in de marge.*

De eerste brief aan Korinte

Stefan Paas, Gert-Jan Roest & Siebrand Wierda: *Eten met Jezus.*

Bijbelstudies over maaltijden in Lucas

Stefan Paas & Siebrand Wierda: *Ontworteld. Bijbelstudies over Daniël 1 - 6*

Bernhard Reitsma: *Onvoorstelbaar. Bijbelstudies over de gelijkenissen van Jezus*

Bernhard Reitsma: *Adembenemend. Nieuwe bijbelstudies over de*

gelijkenissen van Jezus

Niek Tramper: *Onbezorgd. Bijbelstudies over de Bergrede*

André F. Troost: *Kom tot rust. Het bijbelboek Hebreëën: medicijn tegen keuzestress*

H.J. van der Veen: *In Zijn spoor. Bijbelstudies over discipelschap*

H.J. van der Veen: *In gesprek. Bijbelstudies over ontmoetingen met Jezus*

H.J. van der Veen: *Opgeheven handen. Bijbelstudies over het gebed*

H.J. van der Veen: *Jezus huilde. Bijbelstudies over emoties*

Job

Bijbelstudies over de zin van het lijden

Gertjan Oosterhuis

KokBoekencentrum Uitgevers – Utrecht

Bijbelteksten worden geciteerd uit de Nieuwe Bijbelvertaling,
© 2004 Nederlands Bijbelgenootschap, Haarlem, tenzij anders aangegeven.

ISBN 978 90 435 3236 5 (boek)

ISBN 978 90 239 435 3237 2 (e-book)

NUR 707

Ontwerp omslag: Mulder van Meurs

Lay-out en dtp binnenwerk: Gewoon Geertje

© 2019 KokBoekencentrum Uitgevers, Utrecht

www.kokboekencentrum.nl

Alle rechten voorbehouden

KokBoekencentrum Uitgevers vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Inhoud

Inleiding	7
1. Waarom dien ik God? <i>Job 1:1-12</i>	11
2. Wie is die God, met wie ik in zee ga? <i>Job 1:13-2:3</i>	20
3. Omgaan met verdriet en verlies <i>Job 2 en 3</i>	29
4. Is God voorspelbaar? <i>Job 6:14-30</i>	40
5. Wat is wijsheid? <i>Job 28</i>	51
6. God heeft het laatste woord <i>Job 38-42:6</i>	61
7. Eind goed, al goed? <i>Job 42:7-17</i>	71
Literatuur	80

Inleiding

Job spreekt al eeuwen tot onze verbeelding.

De man van wie wordt gezegd dat hij eerlijk en onberispelijk is, en schatrijk.

Een trouwe dienaar van God. Maar ook de man die alles kwijtraakt en doodziek wordt.

Die worstelt met de vraag waar hij dat in Gods naam aan verdiend heeft.

En die dus al gauw worstelt met God zelf.

De vragen die opduiken in het Bijbelboek Job zijn heel herkenbaar. Vragen naar de zin van het lijden, en naar de zin en onzin van het dienen van God. Word je daar beter van, en zo ja, op welke manier dan? Hoe betrouwbaar is God eigenlijk, als onder zijn almachtige leiding ook zoveel misgaat, naar ons idee tenminste?

Herkenbare vragen, maar wel verpakt in een Bijbelboek dat heel ver van ons af staat.

Dat ligt voor een deel aan de afstand in tijd. Job leeft in een wereld van herders en tuinbouwers in het oude Midden-Oosten. Wij kunnen ons niet gemakkelijk verplaatsen in hun leven en denkwereld.

Ook de literaire vorm van Job staat ver van ons af. Het boek bestaat in feite uit twee genres. Het begint en eindigt als een soort toneelstuk, waarin de dramatische gebeurtenissen elkaar snel opvolgen. Wanneer je bijvoorbeeld hoofdstuk 1, 2 en 42 achter elkaar zet, kun je er vrij gemakkelijk een hoorspel van nog geen half uur van maken. Maar in de hoofdstukken daartussen is de literaire stijl heel wijdlompig en herhalend.

Het boek is geschreven voor literaire en theologische fijnproevers, die genieten van de overvloedige beeldspraak en de

heel geleidelijke ontwikkeling van de gedachten en standpunten van Job en zijn vrienden. Voor veel hedendaagse lezers is dat allemaal niet te volgen. En zo laten ze het hele boek liggen en daarmee ook de rijke oogst die je zou kunnen binnenhalen wanneer je worstelt met precies dezelfde vragen als Job.

In dit Bijbelstudieboek over Job heb ik geprobeerd om die afstand te verkleinen. Ik heb de inhoud gereduceerd tot de verhaallijn, en ik besteed maar één samenvattend hoofdstuk aan het grote dichterlijke middendeel. Dat houdt de vaart erin en de belangstelling levend. Toch blijft de kern van al de betogen wel behouden want, zoals gezegd, Job en zijn vrienden herhalen zichzelf nogal. Ik hoop dat dit klassieke verhaal over een mens die worstelt met zijn leven nieuwe lezers mag vinden. En dat die lezers zich mogen herkennen in Job en in zijn strijd, en in de God van Job, die het lijden niet uit de weg gaat.

Het vervolg van deze inleiding geeft alvast een indruk van wat de volgende hoofdstukken te bieden hebben.

Het eerste hoofdstuk bespreekt de vraag: *Waarom dien je God?*

Wat houdt dat eigenlijk in: God dienen? En waarom zou je het doen? Doet Job dat uit respect en liefde voor God, of gewoon om er beter van te worden?

De vraag die centraal staat in tweede hoofdstuk is: *Wat voor God dien ik eigenlijk?*

God laat allerlei rampen toe in het leven van Job. Dat roept de vraag op naar zijn rechtvaardigheid. Is Hij de bewerker van het kwaad of – net als wij – het slachtoffer? Maar hoe zit het dan met Gods macht? Hoe veilig zijn we bij een God die de zaken niet in de hand heeft?

Hoofdstuk 3 gaat over *verliesverwerking*. Wat betekent het voor Job en zijn vrouw dat ze vrijwel alles kwijtraken? En hoe reageren omstanders en vrienden? Troostend, verklarend, of

alleen maar zwijgend? Het verhaal van Job geeft een aantal reactiepatronen waarvan we kunnen leren.

Hoofdstuk 4 gaat in op de breedsprakige woordenwisseling tussen Job enerzijds en zijn drie vrienden anderzijds. Je zou over die lange betogen wel twintig hoofdstukken kunnen schrijven.

Maar veel spannender is het om al die betogen, die in essentie op hetzelfde neerkomen, in te dikken tot één bondige boodschap, met als centrale vraag: *hoe kijken Job en zijn vrienden aan tegen God en hoe tegen zichzelf en hun relatie met God?* En herken ik mezelf daarin?

In hoofdstuk 5 wordt in het boek Job een soort pas op de plaats gemaakt. Job en zijn drie vrienden zijn uitgepraat, en ze lopen aan tegen de grenzen van begrip en inzicht. Dat roept de vraag op naar een *ander soort wijsheid*, die voor mensen niet op eigen kracht bereikbaar is.

Na alle betogen *over* God, komt er ten slotte een statement *van* God. Daarover gaat hoofdstuk 6. *God neemt zelf het woord* en doorbreekt de vanzelfsprekende schema's uit de voorgaande hoofdstukken. Job en zijn vrienden worden gedwongen om hun beeld over God bij te stellen.

We eindigen in hoofdstuk 7 met Jobs rehabilitatie. Job, die grote verliezen had geïncasseerd, wordt opnieuw schatrijk. *Eind goed al goed, dus?*

Dat is inderdaad maar de vraag. Job wordt hersteld in zijn vroegere welstand, maar voor het zover is, vindt er ook een verzoeningsritueel plaats. Pas als er vergeving is, kan er genezing zijn. Ook die les leren we uit het boek Job.

Ieder hoofdstuk sluit af met *verwerkingsvragen*, voor jezelf of om een groepsgesprek te ondersteunen. De vragen zijn persoonlijk van aard, en dat is ook de bedoeling. Het boek Job is bedoeld om je aan het denken te zetten, vooral over jezelf, je eigen beeld van God en je relatie met Hem.

Wanneer je dit boek gebruikt als opstap naar een groepsbespreking, probeer dan weg te blijven bij vragen als: wat *vond* ik ervan, was ik het ermee eens, enzovoorts. Dat kan altijd nog. Dit soort vragen leidt eerder tot een analyse of discussie dan tot een geloofsgesprek.

Voor geloofsgesprekken heb je meer aan vragen als: wat sprak me aan? of: wat heeft God mij te zeggen, via dit boek of dit Bijbelgedeelte? Wat heeft me geraakt? Wat zou ik – naar aanleiding van deze tekst – in mijn leven (anders) willen gaan doen?

1. Waarom dien ik God?

Job 1:1-12

De vraag waarmee ik begin, is heel eenvoudig.
Maar het antwoord kan ontzettend moeilijk zijn.

Waarom dien ik God eigenlijk?

Vraag je je dat ooit af? Of helemaal nooit?

Wanneer je niet bent opgegroeid in een godsdienstig milieu, kan alleen al het woord ‘dienen’ je overvallen. Hoezo *dienen*? Ik heb wel *belangstelling* voor God, en misschien ook wel *behoefte* aan God. Maar God *dienen*? Waarom zou ik dat gaan doen? Wat word ik daar beter van?

Het kan ook dat je God al heel je leven kent en al jaren naar de kerk gaat. Misschien stel je die vraag al niet meer aan jezelf. Je bent volledig gewend aan het idee dat je God dient. Maar dan zijn er wel anderen die het vragen. Je collega’s bijvoorbeeld, of je kinderen. Zeker wanneer zij zelf niet zo gemotiveerd zijn om God te dienen. Of weinig zin hebben in al die dingen die daar automatisch lijken bij te horen. Of er juist *niet* bij horen. Zaken die ze allemaal moeten wegstrepen uit hun leven. Leg dat maar eens uit...

Dat valt niet mee. Zeker als je God je hele leven gediend hebt, omdat dat nu eenmaal zo ging. Of omdat het moest van je eigen ouders, en jij wel gewoon deed wat zij zeiden. Dan heb je geen sterk antwoord op dit soort vragen.

Maar het kan nog ingewikkelder worden. Bijvoorbeeld wanneer je God tot nu toe gediend hebt omdat je ervan uitging dat Hij liefdevol, zorgzaam en rechtvaardig was. Je voelde je gewoon veilig bij God. En je had ook veel aan Hem te danken, toch?

Maar nu zijn er in je leven dingen gebeurd die daar niet mee lijken te kloppen. Je werd ernstig ziek, of een van je kinderen. Je verloor je baan, of je partner bleek je te bedriegen.

En God stond erbij en keek ernaar. Weg veiligheid, weg vertrouwen.

Waarom dien ik God eigenlijk nog? Wat helpt het, en wie zit er eigenlijk op te wachten?

God dienen

Vragen genoeg, maar laten we bij het begin beginnen, bij dat *dienen* van God.

Wat houdt dat in? En wat lezen we erover in het boek Job?

Op een dag kwamen de hemelbewoners hun opwachting maken bij de HEER, en ook Satan bevond zich onder hen. De HEER vroeg aan Satan: ‘Waar kom je vandaan?’ Hij antwoordde: ‘Ik heb rondgezworven en rondgedoold op aarde.’ De HEER vroeg aan Satan: ‘Heb je ook op mijn dienaar Job gelet? Zoals hij is er niemand op aarde: hij is rechtschapen en onberispelijk, hij heeft ontzag voor God en mijdt het kwaad.’ (Job 1:6-8)

Uit de beschrijving van Job – die hier een *dienaar* van God wordt genoemd – leren we wat dat ‘dienen’ betekent. Over Job wordt gezegd dat hij eerlijk en trouw was, en dat hij het kwaad uit de weg ging (‘mijdt’). Dat is een opvallende manier van spreken. Jobs eerlijkheid en trouw zijn een bewuste keus.

Die manier van spreken doet denken aan Genesis 3: de geschiedenis van de zondeval. Het is heel zinvol om die geschiedenis erbij te lezen, omdat er opvallende overeenkomsten zijn tussen Job 1 en Genesis 3.

In Genesis 3 wordt beschreven hoe de mens zich door een slang laat verleiden om van de verboden vruchten te eten. En

dat doet de mens om ‘net zo te zijn als de goden en kennis te hebben van goed en kwaad’.

Van alle in het wild levende dieren die God, de HEER, gemaakt had, was de slang het sluwst. Dit dier vroeg aan de vrouw: ‘Is het waar dat God gezegd heeft dat jullie van geen enkele boom in de tuin mogen eten?’ ‘We mogen de vruchten van alle bomen eten,’ antwoordde de vrouw, ‘behalve die van de boom in het midden van de tuin. God heeft ons verboden van de vruchten van die boom te eten of ze zelfs maar aan te raken; doen we dat toch, dan zullen we sterven.’ ‘Jullie zullen helemaal niet sterven,’ zei de slang. ‘Integendeel, God weet dat jullie de ogen zullen opengaan zodra je daarvan eet, dat jullie dan als goden zullen zijn en kennis zullen hebben van goed en kwaad.’ (Genesis 3:1-5)

Het verhaal dat in Genesis 3 wordt verteld staat bekend als de ‘zondeval’. De term komt in het verhaal zelf niet voor, maar is wel treffend gekozen. De mens trapt als het ware in een val die door de slang is opgezet, en ook maakt het woord ‘val’ iets duidelijk van de onomkeerbaarheid van deze gebeurtenis. Je kunt wel naar beneden vallen, maar niet omhoog. De mens is door deze val voorgoed op een lager niveau terechtgekomen.

Job leefde¹ betrekkelijk kort na deze zondeval. Uit de omschrijving van zijn situatie kunnen we opmaken dat hij leefde in de vroege oudheid, waarschijnlijk nog vóór Abraham, de stamvader van het volk Israël. Het verhaal speelt niet in Israël, maar in ‘het oosten’. Daar kwam Abraham vandaan, daar kwam – in het

1 Het is een open vraag of Job een historische persoon is. In de vertelling leeft hij uiteraard wel, nog voordat er sprake was van het volk Israël dat uit de stamvader Abraham is voortgekomen. Dat geeft het verhaal van Job een heel universeel en tijdloos karakter. Een leerddicht voor alle volken, over de God van hemel en aarde.

Bijbelse perspectief – de hele mensheid vandaan, daar immers had ooit de hof van Eden gelegen. De hof waar de mensheid schitterend was begonnen, maar zich al gauw tegen God had gekeerd. Toen waren Adam en Eva, en met hen de hele mensheid, verdreven uit het paradijs. Ze werden veroordeeld tot een bestaan van hard werken en met veel moeite kinderen krijgen.

In de tijd, tussen Eden en Abraham, duikt Job op. Hij wil niet gelijk zijn aan God, maar hij *dient* Hem. Hij accepteert de verhoudingen die God heeft ingesteld. Hij heeft eerbied voor God, lezen we. Job gebruikt zijn kennis van goed en kwaad om het kwaad uit de weg te gaan. En dat leeft hij bovendien voor aan zijn kinderen. Die kinderen groeien op in een zorgeloze overvloed. Wanneer je leven zo probleemloos en feestelijk verloopt, dan kun je gemakkelijk denken: Waar heb ik God helemaal voor nodig? En dan zeg je God in je hart vaarwel. Die gedachte kan Job niet verdragen. Daarom laat hij zijn kinderen na elke feestweek aantreden voor een reinigingsritueel. Een brandoffer, dat bedoeld is om hen te reinigen van alle eventuele verkeerde gedachten en daden.

Zo leren we van Job wat het inhoudt om God te dienen: ik heb eerbied voor God, ik ga het kwaad uit de weg. Ik leef eerlijk en trouw. Ik geef mijn hart aan God, en ik leef dat voor aan mijn kinderen.

Gods blijdschap

Daar is God blij mee. Dat zien we gebeuren in de volgende scène, een soort hemels werkoverleg. Daar komen de ‘hemelbewoners’ bij de HEER. Het wordt duidelijk dat het gaat om speciale gezanten die namens God kunnen handelen, die ook nagaan wat er allemaal op de aarde gebeurt. In dat werkoverleg roemt God zijn dienaar Job.

Ook God noemt hem eerlijk en trouw. Te midden van dit groepje hemelse verbindingsofficieren wordt hij met ere genoemd: Job gaat het kwaad uit de weg.

Mocht je met de vraag zitten waarom je God zou dienen, en wat dat oplevert, dat krijg je hier een eerste en indrukwekkend antwoord. God is blij met jouw dienst, met je eerlijkheid en met je trouw. En mocht je onderuitgaan, of afdwalen, dan is God blij met je bekering.

God *verdient* eerbied, dat komt Hem toe, als almachtige God en Schepper. Maar wanneer God wordt gediend, dan laat Hem dat niet koud.

Die houding had God ook al direct na de zondeval. De mens laat God in de steek, maar God zoekt de mens weer op. De mens moet het paradijs uit, maar God blijft daar niet achter. God gaat mee, de geschiedenis in. Hij is erbij als we ons in het zweet werken, en als we met pijn en moeite kinderen op deze wereld zetten. Hij is erbij als we voor moeilijke afwegingen staan. Tussen leven en dood en tussen goed en kwaad.

Hij beschermt ons en gunt ons, ondanks de zondeval, zijn nabijheid en het goede van deze aarde. Voor Job is God bijzonder gul geweest. Hij is de rijkste man van zijn tijd.

Dat God mensen zo rijk zegent met aardse goederen, is geen regel en al helemaal geen recht. Maar het is wel een signaal dat God het goede gunt aan alle mensen die hun leven helemaal aan Hem toevertrouwen. Want daar is Hij blij mee.

Satans wantrouwen

God is blij, en spreekt blij over Job, maar er is één deelnemer aan het hemelse werkoverleg die er heel anders tegenaan kijkt. Hij heet Satan.² Die naam betekent ‘tegenstander’ en in het verhaal over Job heeft hij voortdurend de rol van de tegenstem. Hij is

² Ik schrijf Satan hier met een hoofdletter, omdat hij in dit verhaal voortdurend als een concreet personage optreedt. Maar Satan, als eigenaam, is in feite een anachronisme. Pas veel later, bijvoorbeeld in de boeken van het Nieuwe Testament, duikt deze eigenaam op. In het Oude Testament is hij een boze geest of een ‘tegenspreker’.

degene die Gods woorden wantrouwt en verdraait, en daarmee God en de mensen tegen elkaar opzet.

Ook hier ligt een verbinding met Genesis 3. De mens is in zonde gevallen. Dat heeft Satan, die daar opduikt als een sluwe slang, al heel vroeg voor elkaar gekregen. Daarmee leek de ondergang van de mensheid een kwestie van tijd. Mensen gingen God en ook elkaar wantrouwen, en al spoedig viel het eerste dodelijke slachtoffer.

Toch liet God de mensheid niet in de steek. In een zondige en gebroken wereld grijpt God reddend en genezend in. Hij stelt mensen in staat om de goede keuzes te maken, om rechtsheden en onberispelijk te zijn. Hij beschermt de mensen tegen de gevolgen van de zonde. Ze hebben weer eerbied voor God en dienen Hem.

Maar als God vervolgens ook nog gaat opscheppen over Job, vindt Satan het welletjes. Hij komt met een dodelijke vraag. Een vraag waar het hele boek Job om draait: 'Ja, natuurlijk heeft Job eerbied voor U. U beschermt die man, inclusief z'n gezin, U zegent zijn werk, U maakt hem steenrijk. Vindt U het dan vreemd dat hij zo vroom is?'

Satan is heel goed in foute vragen. En deze vraag is ontzettend fout. In de eerste plaats wordt Job hier gewantrouwd en zwartgemaakt. Job lijkt wel vroom, oprecht en een dienaar van God, maar dat is schijn. Hij dient God niet om wie God *is*, maar om wat God allemaal *geeft*. Het is een satanische vraag, maar het is aan de andere kant een vraag waar niemand van ons omheen kan. Waarom dien ik God eigenlijk? Ben ik trouw aan God, omdat ik *eerbied* voor Hem heb? Eerbied die Hem toekomt, omdat Hij de Schepper is en ik slechts het schepsel? Of dien ik God omdat ik er beter van word, of hoop te worden?

In de tweede plaats maakt de vraag van Satan God zwart. God wordt weggezet als een God die de mensen omkoopt met zijn zegeningen. Na de zondeval deed God nog stoer over de

mensen die zich in het zweet moeten werken en met pijn en moeite kinderen krijgen, maar nu worden ze door Hem gelijmd met een goed leven en een groot gezin.

Opnieuw worden we aan het denken gezet. Wat is mijn eigen beeld van God?

We leren uit de Bijbel dat God goed, rechtvaardig en liefdevol is. Maar we lopen het risico dat we van al die eigenschappen ons eigen beeld vormen. En o wee, wanneer God iets doet wat wij niet liefdevol vinden, of iets wat niet past binnen ons rechtvaardigheidsgevoel. Of als God ons op een andere manier belooft dan wij hadden gewenst. Mag dat dan ook nog van ons?

Of zijn we dan ons vertrouwen kwijt?

Satan zaait verdeeldheid

Door zijn wantrouwen zet Satan God en Job tegen elkaar op. Het is ronduit adembenemend wat hier gebeurt. Er zijn weinig plaatsen in de Bijbel waarbij God zo, recht in zijn gezicht, voor een valsspeler wordt uitgemaakt. Wat gaat God doen? Schop die Satan eruit, zou je denken. Maar dat doet God niet. Gelukkig niet. Want dan zouden we nooit echt weten waarom Job God dient. En waarom ik God zou gaan dienen. Kan dat werkelijk zonder winst oogmerk?

Om die vraag voor eens en voor altijd de wereld uit te helpen, besluit God om op de uitdaging van Satan in te gaan. 'Denk je werkelijk dat het zo in elkaar zit, Satan? Denk je werkelijk dat mijn mensen Me alleen maar dienen omdat Ik hen zegen en het goede geef? Dat is niet zo, en dat zal Ik je bewijzen.' En dus krijgt Satan hier toestemming om Job alles af te nemen wat hij heeft. Satan mag proberen om Job en God uit elkaar te spelen.

Het kan zijn dat God dit ook toelaat in jouw leven. Of heeft toegelaten. Dat God je iets afneemt, waarmee Hij je eerst had gezegend. Je geld, je baan, je partner of je kind. Dat kan heel veel pijn doen, zowel voor ons als voor God. Zeker die laatste

gedachte, dat God iets kan doen, of toelaten, waar ook Hijzelf verdriet van heeft, is spannend. Waarom zou een goede en liefhebbende God dat doen? Dat roept onmiddellijk vragen op over Gods macht, liefde, of rechtvaardigheid. Allemaal terechte vragen, en ze komen in het boek Job en in deze studie over Job nog uitvoerig aan de orde.

Maar hier, in Job 1, wordt de vraag gesteld die eigenlijk nog veel spannender is, en die God ook in jouw leven niet boven de markt wil laten hangen. Waarom dien ik God? Hoe sterk en hoe belangeloos is mijn liefde voor God? En heb ik echt *eerbied* voor God?

Als Satan gaat stoken in mijn relatie met God, stookt hij dan in een goede relatie, waar de liefde standhoudt, ook in kwade dagen? Dat is de vraag waar het God om gaat.

Satan gaat welgemoed op weg. Hij is overtuigd van zijn eigen gelijk en weet zeker dat Job slechte dingen over God zal gaan zeggen. Ook God is vol vertrouwen. Hij heeft de hele wereld in zijn hand. Ook Satan, en die houdt zich stipt aan de grenzen die God stelt. Dat neemt niet weg dat er heel spannende dingen staan te gebeuren. En dat we nog veel zullen ontdekken over wie God is en wie niet. Eén ontdekking noteren we alvast: God heeft hier de regie. Wat er ook gebeurt. God heeft de regie en Hij houdt van zijn dienaren. Hij is in staat om ze vast te houden, ook in moeilijke tijden. Hij laat het werk van zijn handen niet los.

Verwerkingsvragen

1. In dit hoofdstuk wordt de vraag gesteld: *Waarom dien ik God?* Satan spitst dat toe op: Is het 'om niet', dat wil zeggen: zonder winst oogmerk? Daar kun je ook voor jezelf eens rustig over nadenken, in alle eerlijkheid.

Wanneer je deze vraag bespreekt in een huiskring, dan kan het helpen om bijvoorbeeld eerst in alle rust je eigen antwoord te bedenken (en even op te schrijven) en het dan pas te delen met anderen. Bijvoorbeeld eerst in tweetallen en dan pas breder.

2. Een andere vraag gaat over de zorgen die Job heeft over zijn kinderen. Dat is waarschijnlijk herkenbaar voor veel ouders. Welke dingen doe jij als ouder wanneer je je zorgen maakt over de vraag of je kinderen ‘God in hun hart vaarwel hebben gezegd’?
3. In dit hoofdstuk gaat het onder meer over je beeld van God. Heb je weleens meegemaakt dat je je eigen beeld van God moest bijstellen op basis van wat je las in de Bijbel, hoorde in een preek, of meemaakte in je leven? Welk beeld had je eerst en wat werd er anders? Wat was de aanleiding?
4. Naast bovenstaande vragen zit dit hoofdstuk vol met vragen, of roept het vragen op. Die zou je individueel of als kring kunnen inventariseren en gebruiken voor een bespreking.
5. Een heel praktische en verhelderende manier om met Job bezig te gaan is de volgende. Verdeel met een groepje mensen (de leden van een Bijbelkring bijvoorbeeld) de rollen van Job, zijn vrouw, zijn vrienden, enzovoorts, aangevuld met een vertelstem, en lees Job 1, 2 en 42 als een soort hoorspel achter elkaar uit. Dat geeft je de kans om je heel nadrukkelijk in de situatie in te leven.

2. Wie is die God, met wie ik in zee ga?

Job 1:13-2:3

In hoofdstuk 1 stond de vraag centraal: waarom dien ik God eigenlijk? En meer algemeen: waarom dienen mensen God? We hoorden hoe Satan, door deze vraag over Job te stellen, God uitdaagt. We leerden Job kennen als een heel vroom mens, maar Satan vraagt zich af of Jobs vroomheid echt belangeloos is. Of is Job zo vroom omdat hij zoveel krijgt van God?

God geeft Satan de kans om de proef op de som te nemen bij Job. Zo sloten we het vorige hoofdstuk af. Satan is ervan overtuigd dat hij Job en God uit elkaar kan spelen. Ook God heeft er alle vertrouwen in. Hij weet dat Hij Job kan bewaren, ook in grote tegenspoed. Hij weet dat Job Hem niet dient om wat Hij allemaal geeft, maar om wie Hij is.

Daarmee zitten we in het hart van dit dramatische Bijbelverhaal. Als we even alles wegdenken wat God ons heeft gegeven, als we Hem willen eren en dienen enkel en alleen om wie Hij is, over welke God hebben we het dan? Met welke God gaan we dan in zee?

Die vraag is van belang voor je, wanneer je dit leest en nog niet zo goed weet wie God is en of je iets met Hem wilt. Waar begin ik aan, met die God van de Bijbel?

Maar het is ook een belangrijke vraag als je God al veel langer kent en dient. Wanneer je je al een beeld van Hem hebt gevormd. Is je beeld van God wel volledig? Of is het een op maat gesneden beeld? En mag God zich ook anders laten kennen?

Is God goed?

De eerste vraag is dan: is God goed? Dienen wij een goede God? Daar zeggen we graag ja op, natuurlijk. We hebben ook een hele vracht Bijbelteksten aan onze kant. Zowel in het Oude als het Nieuwe Testament.

Ja, God is goed voor Israël! (Psalm 73:1)

Luister naar mij, volk van Jakob
 en al wat er van Israël nog over is –
 van de moederschoot af door Mij gedragen,
 door Mij gekoesterd vanaf de geboorte:
 Tot in je ouderdom blijf Ik dezelfde,
 tot in je grijsheid zal Ik je steunen.
 Wat Ik gedaan heb, zal Ik blijven doen,
 Ik zal je steunen en beschermen. (Jesaja 46:3-4)

Geliefde broeders en zusters, vergis u niet: elke goede gave, elk volmaakt geschenk komt van boven, van de Vader van de hemellichten. Bij Hem is nooit enige verandering of verduistering waar te nemen. (Jakobus 1:16-17)

Prachtig, en overtuigend. Maar waar komt het kwaad dan vandaan? Die vraag kun je niet ontlopen. Want ook dat is er. Er is ziekte en verdriet. Er gebeuren rampen, er zijn oorlogen. Komen die dingen uit een andere bron misschien? Is er, naast God, nog een ander eeuwig wezen, dat niet goed is, maar kwaad of boos?

Nee, daar geloven we niet in. God is eeuwig, en daarin is God uniek. Als er kwaad is, dan moet het tijdens of na de schepping zijn ontstaan. In hoofdstuk 1 zagen we al dat de Bijbel ook hierover spreekt. We lezen erover in Genesis 2 en 3. Daar wordt verteld hoe de mensen, die door God op het goede spoor waren gezet, besluiten om van dat spoor af te wijken.

Ze laten zich verleiden om ongehoorzaam te worden aan God. Dat konden ze kennelijk, ongehoorzaam zijn. God heeft de mens gemaakt als een kiezend wezen. Alleen zo'n wezen zou in een welbewuste en liefdevolle relatie met God kunnen leven. Maar de mens wees dat aanbod af, en koos voor een bestaan waarin hij zelf zou gaan uitmaken wat goed was en wat niet. Hij wilde zelf als een God zijn. Hij stelde zichzelf centraal en wees Gods liefde af.³

Zo hebben de mensen heel bewust het kwaad toegelaten in hun leven, en vervolgens konden ze op eigen kracht niet meer terug. Het was inderdaad een zonde-val. Van hoog naar laag. Een val die bovendien was dichtgeklapt. Hij kon alleen van buitenaf worden opengemaakt.

Hoe heeft God, onze goede God, op dit alles gereageerd?

Daarin zijn twee lijnen te onderkennen:

1. God heeft de mens en de keus van de mens serieus genomen. Dat betekent voor de mens een moeizaam bestaan, waarin hij voortdurend worstelt met de zonde en de gevolgen van de zonde.
2. God heeft een langetermijnreddingsplan gemaakt. We geloven in een toekomst waarin het kwaad definitief wordt uitgebannen. Tot die tijd geeft God de mens richtlijnen, waardoor hij het goede kan doen, ook al is hij tot het kwade geneigd.

In de geschiedenis van Job zien we beide lijnen terug. We zien aan de ene kant een vroom man, die kennelijk zorgvuldig heeft gelet op de richtlijnen die God had gegeven, en die God

3 Een verhelderende uiteenzetting over de zonde in relatie tot Gods verbond is te vinden in *Christelijke dogmatiek* (Van der Kooi en Van den Brink, 2012), hoofdstuk 8.

bovendien door en door vertrouwt. Maar we zien ook dat God in het leven van uitgerekend deze man het kwaad toelaat.

Satan krijgt in hoofdstuk 1 vers 12 toestemming om Jobs bezit, ook zijn liefste bezit, te gronde te richten. Dat laat God toe. Maar hier, in hoofdstuk 2 vers 3, zegt God: 'Jij hebt Mij ertoe aangezet om Job te gronde te richten.' Het lijkt er hier op alsof God zelf de ondergang van Job heeft bewerkstelligd. Het is niet goed te begrijpen. Wie is er nu verantwoordelijk voor de ellende die Job treft? Er zit weinig anders op dan de tekst serieus te nemen zoals hij er staat. God geeft Satan toestemming, maar loopt daarna voor de verantwoordelijkheid niet weg. 'Ik heb dit toegelaten,' zegt God, 'en Ik ben erop aanspreekbaar. Ik ga ook over het kwaad in deze wereld.' God is goed, en de bron van al het goede. Maar dat sluit kennelijk niet uit dat Hij ook het kwaad in zijn schepping beheerst en hanteert.

Is God almachtig?

Daarmee komen we bij de meest kwetsbare en gehoonde kant van God. In de ogen van moderne mensen althans. Als God almachtig is, waarom gebeurt er dan nog zoveel ellendigs in de wereld?

Dat vormt vervolgens een uitdaging voor mensen die in zo'n God geloven. Hoe leggen zij uit dat God inderdaad almachtig is? Wat bedoelen ze daarmee?

Almachtig, dat wil zeggen, machtig over alles. Maar die almacht staat nooit op zichzelf. Die is altijd gekoppeld aan de gedachte dat God de schepper en tevens de onderhouder van zijn schepping is. En dat is weer direct verbonden aan Gods vaderlijke zorg. Deze belijdenis heeft in de christelijke traditie een vaste plek gekregen bij de doop. Een veelgebruikte formulering bij de doop is: 'Wanneer we gedoopt worden in de naam van de Vader, dan garandeert God de Vader, dat Hij ons tot zijn kinderen en erfgenamen aanneemt. Hij zal mij daarom

van al het goede voorzien en al het kwade van mij weren, of laten bijdragen aan mijn welzijn.’

Dat is een enorm rijke belofte van de almachtige Schepper van hemel en aarde.

Maar nu terug naar Job. Daar lijken de zaken toch een beetje anders te liggen. Daar zien we dat de Almachtige zich ertoe laat aanzetten om Job te gronde te richten. En dat ook nog eens ‘zonder reden’. Hoe veilig moet ik me voelen bij zo’n God?

Het verhaal over Job kan inderdaad heel grillig overkomen, als een uit de hand gelopen weddenschap tussen God en de duivel. Maar dan heb je niet het hele verhaal gelezen. We zagen in hoofdstuk 1 dat Satan twijfelt aan Jobs oprechtheid, en ook aan Gods zuivere bedoelingen. Satan stelt dat Job alleen maar trouw is aan God, omdat hij door God wordt verwend. Het is een winstgevende deal voor beide partijen.

God weet wel beter, en daarom staat Hij toe dat Job alles kwijt-raakt. En God weet precies wat Hij doet en hoe het zal aflopen. Zijn beschermende hand ligt als een muur om Jobs leven. Ook om zijn geloofsleven. Voor God was deze test niet spannend. Hij wist van tevoren wat eruit zou komen. Daarom stelt God dat Hij Job ‘zonder reden’ geruïneerd heeft. Voor God was deze beproeving niet nodig. God was sowieso al overtuigd van Jobs oprechtheid.

In vers 22 lezen we: ‘Ondanks alles zondigde Job niet.’ Daar is God blij mee en Hij is er trots op.

Op het eerstvolgende hemelse werkoverleg prijst God opnieuw zijn dienaar Job, met een exacte herhaling van zijn eerdere lofprijzingen. Aan Job is niets veranderd! Maar Satan staat met lege handen. Ook dat laat God voelen. Ook dat is een effect van de exacte herhaling: ‘Heb je ook op mijn dienaar Job gelet, Satan? Ben je nu eindelijk overtuigd, Satan? Door dit zinloze geweld?’

Wanneer we ons een beeld van God willen vormen aan de hand van het boek Job, moeten we wel beseffen dat het een typisch oosterse vertelling is, met veel overdrijving als stijlelement. Job is steenrijk en supervroom. De rampen zijn totaal en komen allemaal op één dag. Het boek Job is bedoeld als een leerzaam gedicht en door overdrijving maakt de schrijver de zaken helder en scherp. Wat is dan de les? Ook wanneer God in jouw leven ruimte geeft aan het kwaad, aan verdriet, ziekte of verleiding, is Hij in staat en bereid om je vast te houden. Wat er ook gebeurt. Al verlies je al je bezit, al sterven al je kinderen, dan nog is er een muur om je leven. Een muur waar Gods tegenstander niet overheen kan klimmen. Die muur is God zelf. God is een machtige vesting en in Hem ben je veilig.

Is God rechtvaardig?

Is onze goede en almachtige God eigenlijk wel rechtvaardig?

Dienen we een rechtvaardige God? Dat is een vraag waar je bij het lezen van Job in elk geval niet omheen kunt. Daar wordt bladzijden lang over doorgepraat, vanaf hoofdstuk 5.

Maar ook in hoofdstuk 1 wordt daarmee al een begin gemaakt. Daar zegt Job, na alles wat hem is overkomen:

‘Naakt ben ik uit de schoot van mijn moeder gekomen en naakt zal ik in haar schoot terugkeren. De HEER heeft gegeven en de HEER heeft genomen, de naam van de HEER zij geprezen.’ (Job 1:21)

Tegen de verwachting van Satan in blijft Job met ontzag over deze HEER spreken. Zijn naam moet geprezen worden. Niet om wat Hij geeft, maar om wie Hij is. Ook als het tegenzit, ook als het onvoorstelbare gebeurt. Maar Job geeft hier ook al een eerste voorzet als het gaat om Gods rechtvaardigheid. Hij beseft dat hij naakt is geboren en naakt zal sterven. Dat is voor mensen de nullijn. Alles wat je in dit leven verwerft, komt

erbij. Sterker nog: dat *krijg* je erbij, van God. Je hebt het niet verdiend. Het is van God, en jij hebt het in bruikleen. God heeft het volste recht om het zijne terug te nemen.

Ik denk dat we die belijdenis van Job niet altijd zo gemakkelijk zullen naspreken. We schrijven onze eigen voorspoed graag toe aan onze goede prestaties en andermans tegenspoed bij voorkeur aan zijn matige prestaties. Onze eigen tegenspoed schrijven we graag toe aan pech en andermans voorspoed aan puur geluk. Zo werkt ons rechtvaardigheidsgevoel ongeveer.

Dus wanneer iets of iemand ons ontvalt, terwijl we wel echt ons best hebben gedaan, dan wringt het. Dan gaan we zoeken naar een oorzaak. Gewoon pech gehad, dat is het simpelst. Maar liever gaan we op zoek naar een oorzaak die we kunnen beïnvloeden. Daar kunnen we heel druk mee zijn.

Zet dat eens naast de belijdenis van Job: de HEER heeft gegeven en genomen. Op wat ik had, had ik geen recht. God stelt me op de proef, en dat doet pijn, maar onrechtvaardig is Hij niet.

En dan is er een nog veel diepere laag in Gods rechtvaardigheid. Die is ook veel moeilijker te aanvaarden. God kijkt niet alleen naar de individuele mens, Hij kijkt ook naar de mensheid als geheel. En dan ben je gauw uitgepraat. Dan staan we, als mensheid, als kinderen van Adam en Eva, per definitie in het rood. Wij wilden het toch zo graag zonder God proberen? Wij wisten het toch beter dan Hij? Dat was een eigen keus, waarmee we de zonde, verdriet en dood in huis haalden. Dat wisten we van tevoren en het was onze eigen schuld. Dat God toen alsnog reddend ingreep, was volstrekt onverdiend. Dat was genadig en liefdevol.

Wees blij dat Gods rechtvaardigheid niet op het individuele niveau blijft steken. En dat niet ieder mens krijgt wat hij persoonlijk verdient. In Job, het leerzame gedicht, wordt het simpele verdienmodel stap voor stap afgebroken en ongelukkig

verklaard. Want Job wordt geruïneerd en hij lijdt, terwijl hij de meest rechtvaardige mens is van zijn tijd.

Zo worden de geesten van de gelovigen rijp gemaakt voor een nog veel groter wonder, dat zich voltrekt aan het begin van onze jaartelling.

In plaats van Gods *dienaar* Job, verschijnt Gods *zoon* Jezus op het toneel. Om ons mensen en om ons behoud heeft Hij de menselijke natuur aangenomen. Hij lijdt, niet slechts als één rechtvaardig mens, maar namens de hele mensheid. Zijn lichaam werd voor ons gebroken. Tot een volkomen verzoening van al onze zonden. Hij werd door God verlaten, opdat wij nooit meer door God verlaten zouden worden. Zo werden we door Jezus' lijden gerechtvaardigd.

Zo dienen wij een rechtvaardige God, zonder een spoor van angst. Want Hij wil – in Jezus – eeuwig onze genadige Vader zijn.

Verwerkingsvragen

1. Algemeen: Begin de bespreking eens met een open ronde. Daarbij komen vragen aan de orde als:
 - Wat sprak me in deze Bijbelstudie aan?
 - Wat was voor mij een nieuwe gedachte, een nieuw licht op de tekst?
 - Wat deed deze Bijbelstudie me? Welke gevoelens leverde hij op?
 - Ben ik in beweging gebracht, heb ik er voornemens aan ontleend?
2. In dit hoofdstuk wordt de vraag gesteld waar het kwaad in de schepping vandaan komt. Daarbij wordt een aantal varianten in de uitlegtraditie besproken.
 - Hoe keek je daar tot nu toe zelf tegenaan?
 - Kun je uit de voeten met de uitspraak dat de mens het kwaad 'doorgang heeft verleend'?

3. In het derde deel van dit hoofdstuk wordt iets gezegd over het rechtvaardigheidsgevoel in de westerse samenleving.
 - Herken je het geschetste beeld?
 - Probeer zelf voorbeelden te bedenken van situaties waarin je je onrechtvaardig behandeld voelde door God. Hoe ben je daarmee omgegaan?

**Job spreekt al eeuwenlang tot veler verbeelding.
Hij was een zeer rijk en gelovig man, maar verloor
alles wat hem lief en dierbaar was.**

In zeven bijbelstudies stelt Gertjan Oosterhuis aan de hand van het verhaal van Job belangrijke vragen, zoals: Waarom dien je God? Hoe ga je om met verdriet en verlies? En: Wat is wijsheid? Ieder hoofdstuk sluit af met verwerkingsvragen, voor de lezer zelf of om een groepsgesprek te ondersteunen.

Gertjan Oosterhuis is als predikant verbonden aan CGKv-gemeente De Verbinding in Hilversum.

KokBækencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT

ISBN 978 90 435 3236 5

9 789043 532365

NUR 707